

Transgresarea prescripțiilor bisericii: practici religioase în Transilvania medievală târzie și modernă timpurie

(Proiect PN-II-ID-PCE-2011-3-0359)

NEWSLETTER

Iunie 2012

PROIECTUL

Scopul ultim al acestei cercetări este acela de a explora construirea identităților religioase/confesionale în perioada medievală târzie și modernă timpurie, cu o preocupare specială pentru implicarea laicilor în acest proces. Proiectul va evalua schimbările în practica religioasă, în tentativa de a identifica modalitățile prin care actorii laici au produs aceste schimbări ca răspuns la normele stabilite de Biserică/biserici. Urmărind îndeaproape schimbările prescripțiilor ecleziastice, atât în epoca medievală târzie cât și după Reformă, cercetarea va lua în considerare posibilitatea existenței unui impact secular asupra dezvoltării normelor bisericii. În consecință, proiectul va sublinia rolul comunicării bi-direcționale între cler și societatea seculară, insistând asupra unor aspecte cum ar fi locul religiei în societate, puterea obiceiului în practica religioasă și forța loialității față de o comunitate confesională.

Cu o abordare inter-disciplinară, acest proiect se va concentra, va discuta și dezvolta un număr de concepte controversate în dezbaterea istoriografică actuală, cum ar fi religie populară și superstiții, aculturație și confesionalizare, pietate și identitate confesională, norme religioase și practici religioase. Acestea sunt concepte dominante în discuțiile recente privind experiența religioasă la pragul de trecere spre modernitate.

Prin urmare, proiectul este organizat în jurul mai multor întrebări de cercetare, cărora își propune să le ofere un răspuns: a fost comunitatea credincioșilor doar un receptacol/spectator pasiv așteptând să fie motivat doar prin eforturile Bisericii? Sau a participat activ la modelarea propriilor experiențe religioase? Aceste întrebări aduc în prim-plan chestiuni legate de reacția laicilor sau chiar de inițiativa seculară în practicile religioase, integrarea, de către laicat, a normelor proiectate de către cler, nevoile și așteptările societății seculare. A avut clerul reformat succes în modelarea unor credințe corecte și a unui comportament adecvat al laicilor? Sau a fost înfrânt de puterea obiceiului în practica devoțională și de credințele reziduale în puterile protectoare ale intercesorilor? Toate aceste întrebări ridică, de fapt, problema schimbării și a posibilelor continuități între practicile religioase în Evul Mediu târziu și Reformă. De asemenea, obligă cercetarea în curs să abordeze conceptele de superstiție și religie populară, așa cum au fost acestea definite și dezvoltate constant de către istorici în ultimele decenii.

Ideea acestei cercetări a pornit, de asemenea, și de la stadiul actual al cercetărilor locale. Acestea s-au concentrat mai ales pe

studii de caz și au luat în considerare în primul rând surse normative. În timp ce cercetări mai vechi au arătat un interes aproape exclusiv Bisericii ca instituție, cele mai recente au început să urmărească tot mai mult viața religioasă, relația între patronaj, producție artistică și identitate religioasă/confesională. Cu toate acestea, preocuparea specifică, concentrată asupra unor studii de caz, precum și natura dispersată a cercetării au condus la formularea unor concluzii fragmentare. Acest fapt subliniază nevoia unei evaluări mai extinse a chestiunilor legate de experiența religioasă în perioada medievală târzie și modernă timpurie. De asemenea, sugerează necesitatea de a privi dincolo de norme înspre practicile religioase concrete și înspre construirea identității confesionale. În fine, determină cercetătorii în domeniu să se concentreze asupra abordărilor metodologice prin explorarea unor problematici noi. Astfel, investigarea specifică a unor teme bine conturate poate fi utilizată pentru a crea noi metodologii pentru cercetarea experienței religioase din trecut.

Acest proiect, care a început la 1 octombrie 2011, dispune de o echipă de cercetare formată din director, Maria Crăciun, și din patru membri permanenți: Ovidiu Ghița, Mária Lupescu Makó, Carmen Florea și Ciprian Firea.

Amvonul bisericii evanghelice din Cincu

SURSELE

Întâlnirea din 2 martie 2012

Dacă pentru omul medieval și modern timpuriu transgresarea normelor definite pentru el de diversele autorități era ceva obișnuit, chiar și doar prin faptul că le interpreta conform propriilor coduri culturale, pentru istorici s-ar putea să nu fie la fel de ușor să treacă de natura prescriptivă a surselor cu care lucrează de regulă, fie că acestea sunt scrieri destinate să instruiască clerul cum să-și îndeplinească îndatoririle pastorale, instrucțiuni emise de episcopi spre beneficiul preoților parohi, testamente scrise de/pentru laicat, artefacte comandate de patroni seculari sau reguli concepute de comunități profesionale. Această provocare deosebită a fost tema centrală a întâlnirii membrilor echipei de cercetare a proiectului "Transgresarea prescripțiilor bisericii: practici religioase în Transilvania medievală târzie și modernă timpurie", care a avut loc pe 2 martie 2012.

Obișnuiți să lucreze în primul rând cu texte, istoricii nu sunt dispuși să renunțe la acestea în favoarea dovezilor vizuale sau materiale, însă au început să ia în considerare sugestii care vin

Interior of the Evangelical church of Cincu

dinspre discipline învecinate, cum ar fi istoria artei sau semiotică. Arătându-se mai dispuși să reflecteze la context, istoricii au început, de asemenea, să ia în considerare întrebări privind actorii, și să se concentreze asupra dialogului dintre elite și segmentele mai largi ale societății.

Discuția a reliefat faptul că Biserica nu poate fi privită ca un organism unic cu o singură voce, ci mai degrabă ca un ansamblu de instituții unde practicile și obiceiurile locale au o importanță deosebită. În acest context clerul local, ar fi putut, de asemenea, să transgreseze normele în dorința de a se adapta la propria congregație, și nu să rămână doar niște agenți obedienți ai instituției-mamă.

Nici laicul, la rândul său, nu a fost un singur organism compact, și unele instituții seculare au generat norme proprii pentru a reglementa comportamentul diverselor facțiuni sociale. Însă prioritățile instituțiilor seculare nu au coincis, neapărat, cu acelea ale bisericii, motiv pentru care, munitorii de rând s-au aflat uneori în situația de a încălca nu unul, ci mai multe seturi de reguli. În consecință, trebuie să se acorde mai multă atenție prezumției ce pare a fi una încetățenită că în timp ce normele

constituiau apanajul clerului, transgresarea lor era proprie laicului.

În timp ce în Evul Mediu Biserica era preocupată în mod primordial să creeze Creștinul adevărat, în perioada modernă timpurie, ierarhiile ecleziastice au devenit tot mai preocupate să structureze norme menite să ducă la dezvoltarea unor comunități confesionale omogene și disciplinate. Deoarece normele au nevoie de agenți care să le pună în aplicare, echipa de cercetare consideră că ar trebui avute în vedere atât clerul și acțiunile sale punitive, cât și documentele prescriptive emise de instituțiile ecleziastice.

Fie că documentele sunt emise strict din inițiativa Bisericii (în cazul instrucțiunilor, recomandărilor de vizitații, manualelor pentru confesori, codurilor privind îmbrăcămintea) sau cu aport laic (precum testamente și statute de breaslă), cercetarea trebuie să se concentreze nu doar asupra normelor ecleziastice, ci și asupra transgresării acestora, pentru a examina lumea mentală a testatorului. De exemplu, deși Biserica a încercat să reglementeze ritualurile funerare, fiecare individ în parte avea, de asemenea, libertatea de a lua decizii privind ultima lui ceremonie pământească. În consecință testamentele, unde creștinii medievali își exprimau dorințele privind distribuția posesiunilor lor, dar și cu privire la modul în care doreau să fie înmormântați, reprezintă ferestre înspre construirea practicilor religioase la punctul de întâlnire dintre ecleziastic și secular. În unele cazuri, persistența obiceiurilor păgâne care au fost creștinate și acceptate de Biserica ne face să reflectăm la dialogul bidirecțional dintre cler și laicat.

EVENIMENTE

Membrii proiectului se vor întâlni cu cercetători interesați de această temă de cercetare în cadrul unui atelier de lucru intitulat „Religia laicului, o religie populară? Concepte și direcții de cercetare”, care își propune să investigheze modalitățile în care dezbaterile privind acest concept au fost reflectate în istoriografia românească din ultimele două decenii, și să identifice posibile re-definiri conceptuale. Atelierul va avea loc în toamna anului 2012. Cei interesați trebuie să trimită o scrisoare de intenție (maxim 500 de cuvinte) care să scoată în evidență propriul punct de vedere referitor la tema atelierului, împreună cu o listă a publicațiilor lor pe acest subiect. Aceste documente vor fi trimise prin email doamnei Maria Crăciun, directorul proiectului, până la 1 august 2012

email: maria_silvia.craciun@yahoo.com

Toate cheltuielile legate de participarea la atelier (cheltuieli de călătorie, cazare și masă) vor fi acoperite din bugetul proiectului.

ANUNȚURI

Începând cu 1 aprilie 2012 echipei proiectului i s-a alăturat pentru restul anului Ünige Bencze, un tânăr arheolog care este doctorand al Departamentului de Studii Medievale al Central European University, Budapesta.

Între 19-20 aprilie 2012, doi membri ai proiectului, Maria Crăciun și Ciprian Firea, însoțiți de Radu Lupescu și Elena Firea au vizitat mai multe biserici din sudul Transilvaniei, ocazie cu care au fotografiat retableuri și alte piese de mobilier păstrate în biserici.

Ünige Bencze a prezentat un poster numit „Glass production in late medieval and early modern Transylvania” la simpozionul internațional numit 5. Internationales Symposium zur archäologischen Erforschung mittelalterlicher und frühneuzeitlicher Glashütten Europas organizat de Technische Universität Bergakademie Freiberg, care a avut loc în Seiffen/Erzgebirge (Germania) între 18-20 mai 2012.

Ovidiu Ghitta a prezentat o lucrare intitulată ”Biserica Greco-Catolică din Transilvania și religiozitatea populară tradițională în secolul al XVIII-lea” la conferința „Zece ani de antropologie istorică la Universitatea din Cluj”, organizată de Universitatea Babeș-Bolyai Cluj, Facultatea de Istorie și Filosofie și Seminarul de Antropologie Istorică pe 8 iunie 2012.

Maria Crăciun a prezentat o lucrare cu titlul „Lutheran Liturgical Practices in European Comparative Perspective” la conferința internațională „Dissemination and Contemporary Impact of the Reformation in a European Context” organizată în comun de către Verein für Reformationsgeschichte, Leibniz-Institut für Europäische Geschichte și Division for Late Medieval and Reformation Studies-University of Arizona-Tucson, care a avut loc în Haus Hainstein, Eisenach între 7-9 iunie 2012.

Ciprian Firea va prezenta o lucrare cu titlul „Dispersed Parts of a Medieval Liturgical Ensemble. The Altarpieces of St. Mary Church in Sibiu/Hermannstadt (Transylvania)” la International Medieval Meeting Lleida. Consolidated Medieval Studies Research Group "Space, Power and Culture, între 26-29 iunie 2012.

Mária Lupescu Makó va participa la conferința „The Challenge of the Object. The 33rd Congress of the International Committee of the History of Art (CIHA)”, organizată de Germanisches Nationalmuseum din Nürnberg, între 15-20 iulie 2012.